

Козловський С. О.

ORCID: 0000-0002-4590-2433

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ПРЕДМЕТНА СКЛАДОВА «КЕЦЗЮЙ» – СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ІСПИТІВ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ ЕПОХИ ДИНАСТІЇ ТАН (618-907 РР.)

Ключові слова: Китай, Середньовіччя, династія Тан, кецзюй, палацові іспити, чиновництво, управління, трактати, меритократія.

Кецзюй (科舉, «kējǔ») – комплекс державних конкурсних іспитів на здобуття ступенів у середньовічному Китаї, що давали право на здобуття керівних посад в адміністративному апараті та війську. Ідеї конфуціанства, а саме ідея «влада – достойним», стали ідеологічною основою запровадження системи Державних іспитів імператорського Китаю. Система «кецзюй» давала можливість будь-кому скласти іспити на посаду державного службовця, отримати повагу та статки для всієї сім'ї. На отримання першого та другого ступенів іспити проводились у провінційних центрах, а щоб отримати вищі ступені, кандидату потрібно було вирушати до столиці. Тематика системи державних іспитів «кецзюй» епохи династії Тан є широко представлена як у іноземній, так і у вітчизняній історіографії [1-6, 8-10], проте ряд питань їх функціонування все ж залишилися поза увагою дослідників, зокрема – предметна складова. Детально аналізуючи «Нову історію династії Тан» можна стверджувати, що існувало два види державних іспитів в епоху династії Тан – регулярні (проводились щорічно) та спеціальні (проводились за імператорським указом). Спеціальні іспити охоплювали широкий спектр знань, але також могли носити досить незвичні назви: іспит на «велику ерудицію та чудову композицію», іспит на «глибоке знання стародавніх книг і великі таланти в мистецтві викладання», іспит на «чудове розуміння мистецтва правління» та багато інших [14, р. 13]. Особа, яка складала імперські іспити повинна була пройти іспити також й у відомстві персоналу. Наприклад Хан Юй чотири рази здавав імперські іспити, однак тричі провалював іспити в міністерстві персоналу і майже 10 років не отримував посад [16, 頁103]. У відомстві (міністерстві)

персоналу звертали увагу на фізичні дані кандидата (тілобудова, відсутність вад), мову (вимова, чіткість), каліграфію та мислення, велика увага приділялась адміністративним здібностям осіб. У історичній літературі можна зустріти термін «жи ке» (кит. 叫制科), який означав нерегулярні та тимчасові іспити, які особисто проводив імператор. Під час правління Юаньхе (元和, 806–820 рр.) усний іспит (kouyi) було замінено на письмовий у режимі: запитання – відповіді (moyi 墨義).

Відразу слід зауважити, що для успішної здачі іспиту слід було добре знати класичні конфуціанські трактати, а також вміти творчо (з дотриманням відповідної обов'язкової форми та в рамках конфуціанських ідеалів) інтерпретувати сюжети з історії, абстрактно міркувати на теми філософських трактатів і володіти літературним смаком, вміти складати поетичні твори. Кандидати повинні були або складати вірші у прозі, або давати відповіді на запитання «про поточні справи». Наприклад, кандидатам у 766 р. на іспитах запитували про причини десятикратного зростання цін на зерно та шовк. Існував також «іспит указу» (кит. 制科), коли кандидати повинні були описати політичний стан в країні [13, р. 7]. Однак слід пам'ятати, що при складанні цього іспиту кандидати в жодному разі не повинні були критикувати імператора та членів його родини, інакше втрачали можливість кар'єрного росту назавжди. Особи, які отримували на іспитах найкращі результати, отримували не лише певний ступінь, а й право складати іспити на вищий рівень.

На різних іспитах претенденти здавали різні предмети. Наприклад, на провінційних іспитах спочатку було сім предметів – іспит на ідеальний талант, іспит на класику, іспит на видатного літератора, іспит на досвідченого літератора, іспит з права, іспит з каліграфії та іспит з математики. Іспит на бездоганний талант незабаром був скасований, тоді як іспит на досвідченого літератора з часом став головним предметом, який користувався найвищим престижем. Відповідно, такий іспит користувався великою популярністю. Наприклад у 752 р. з тисячі кандидатів іспит з класики успішно здавали десятки осіб, тоді як іспит на літератора – лише одна – дві особи. Як приклад у 800 р. 27-річний Бай Цзюй (白居易) отримав ступінь видатного літератора. Головним екзаменатором був Гу Куан (顾况), а проектна робота, яка часто цитувалась згодом, розпочиналась наступними рядками: «Трава на рівнині стелиться все вище й вище; / Рік за роком вона в'яне і росте» [出自唐代白居易的, 賦得古原草送別].

Дослідник Сю Мань Кен зазначає, що для навчальної програми вищої освіти «Шість мистецтв» (六艺) проводилися іспити з ритуалів (礼),

музики (乐), стрільби з лука (射), кермування колісницею (御), історії (书) та арифметики (数) [14, р. 4]. Спочатку арифметика була тісно пов'язана з нумерологією та астрологією. Дисципліну, яку ми сьогодні трактуємо як математику, називали «зовнішньою арифметикою» (外算). Незважаючи на те, що математика була зарахована до предметів іспитів, як дисципліна вона була оцінена низько. Наприклад, знавець математики отримував посади найнижчих рангів, а помічники вчителя не мали рангів взагалі, в той же час знавець класиків міг претендувати на високі ранги та престижні посади. Варто зауважити, що й сам іспит з математики кандидати проходили за полегшеною програмою «А» та поглибленою «Б» [17, 頁22]. У першому випадку кандидати повинні були вирішити оригінальне завдання, пояснити обчислення, побудувати алгоритм та пояснити його структуру. У другому – знайти відповідні числа для побудови алгоритму, вивчати літературу для своєї групи а також книги з математики для групи «А». Також під час математичного іспиту кандидати повинні були заповнити пропуск «те ду» (帖读) – відгадати три прикриті цифри у рядку цифр. Слід зауважити, що на думку багатьох дослідників, епоха Тан в Китаї стала справжньою катастрофою для розвитку математики – вивчення цієї дисципліни обмежувалося запам'ятовуванням і відсутністю логічного мислення [17, 頁8].

Іспити для військових, які були запроваджені у 702 р., значно відрізнялись від іспитів для цивільних осіб, оскільки для військових велике значення мали фізичні вправи – стрільба з лука перебуваючи на коні та у пішому строю, бойові мистецтва (з різними видами холодної зброї), підйом ваги тощо. Екзаменатори вивчали також тілобудову кандидата. Кандидати повинні були знати Мистецтво війни Майстра Суня, Мистецтво війни Майстра Сунь Біня, Книгу Майстра Вей Ляо та інші твори військового мистецтва [7, р. 78]. Загалом, у цьому контексті варто зазначити, що кар'єра військовослужбовців у середньовічному Китаї, вважалася менш престижною, ніж кар'єра цивільного чиновника [12, р. 177].

З роками система іспитів змінювалась – вносилися нові випробування та коментовані тексти. У 759 р. в Китаї був проведений перший відкритий екзамен, де головним екзаменатором виступав Лі Куй (李揆), а кандидати могли консультуватись з вченими, які були присутніми на іспиті. У 742 р. головний екзаменатор Вей Чжи (韦陟) зазначив, що результати іспиту можуть не відображати справжній потенціал кандидатів, дозволив розглядати попередні есе кандидата, в якості портфоліо [14, р. 15]. У 681 р. головний екзаменатор Лю Си Лі (刘思立) запропонував запровадити практику тестування, аби

кандидати не завчали відповіді на питання, не читаючи власне самих текстів [14, р. 17].

Таким чином, система державних екзаменів забезпечувала розвиток централізованого адміністративного апарату, послаблюючи вплив аристократичних кланів на місцях з одного боку, а з іншого – забезпечувала соціальну мобільність всередині тогочасного суспільства – т.зв. «соціальні ліфти». Встановлено, що пізній період династії Тан більше половини вищих чиновників були вихідцями із пересічних родин і отримали посади саме через іспити. Завдяки системі іспитів відбувалась циркуляція кадрів, забезпечувався зв'язок імператорського двору з місцевими елітами. Система іспитів сприяла уніфікації національної самосвідомості – чиновники були носіями однієї мови, були представниками єдиної системи. Система державних іспитів династії Тан дозволила перезавантажити державний апарат, у якому почали домінувати особи, які довели свою відданість імператору. Для успішної здачі екзамену слід було добре знати твори древніх, насамперед класичні конфуціанські канони, а також вміти творчо інтерпретувати сюжети з історії, абстрактно міркувати на теми філософських трактатів і володіти літературним смаком, вміти складати вірші. Іспити для військових чиновників значно відрізнялись від іспитів для цивільних осіб, оскільки для військових велике значення мали фізичні вправи – стрільба з лука перебуваючи на коні та у пішому строю, бойові мистецтва (з різними видами холодної зброї), підйом ваги тощо. Військові чиновники здавали окремі іспити на знання класичних військових трактатів та стратегій ведення війни.

Література:

1. Козловський, С.О. Гендерні відносини у традиційній китайській сім'ї чиновника епохи династії Тан (618–907 рр.). *IX наукова конференція “Китайська цивілізація: традиції та сучасність. 中華文明：傳統與現代”*. Київ: Українська асоціація китаєзнавців, Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. 2015. [Online]. Доступно: http://sinologist.com.ua/ukr/ukr_conf_2015.html (Дата звернення 01.10.2025).
2. Козловський С. Чиновництво середньовічного Китаю епохи династії Тан (618-907): підготовка кадрів, система відбору, державні школи та палацові іспити. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*. Ужгород, 2025. Вип. 53. С. 84–94. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(53\).2025.341519](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(53).2025.341519)
3. Козловський, С.О. Чиновницький апарат середньовічного Китаю епохи династії Тан (618–907 рр.): формування та кількісний склад. *XXII сходознавчі читання ім. А. Кримського. Тези доповідей*

міжнародної наукової конференції. До 100-річчя Національної академії наук України, Київ: Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України, 2018. С. 27–29.

4. Козловський, С. О. Система шкіл та державних екзаменів у середньовічному Китаї епохи династії Тан. *Китаєзнавчі дослідження*. (1-2). 2021. С.5–10. [Online]. Доступно: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/161> (Дата звернення 01.10.2025).

5. Козловський, С.О. Сюань 選 («відбірні іспити») у системі атестацій чиновницького апарату середньовічного Китаю епохи династії Тан (618–907 рр.). *XXV Сходознавчі читання А. Кримського: Матеріали міжнародної наукової конференції*, 10 листопада 2022 р., Київ: Львів – Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 25–28.

6. Козловський, С.О. Присвоєння вчених ступенів у Середньовічному Китаї епохи династії Тан (618–907). *Китайська цивілізація: традиції та сучасність: матеріали XVII міжнародної наукової конференції*, 14 грудня 2023 р. Liha-Pres, м. Київ–Львів–Торунь, 2023. С. 57–62.

7. Cheng, Y. Main Points of Chinese Culture, Beijing: Foreign Language Press. 1998. 84 p.

8. Elman, B. A cultural history of civil examinations in late imperial China, Berkeley: University of California Press, Great Barrington, 2000. 847 p.

9. Elman, B. Civil Service Examinations (Keju), *Berkshire Encyclopedia of China*. Berkshire Great Barrington, MA, 2009. p. 405–410.

10. Fangqi Wen, Erik H. Wang, Michael Houtd. Social mobility in the Tang Dynasty as the Imperial Examination rose and aristocratic family pedigree declined, 618–907 CE. *PNAS*, Vol. 121 No.4. 2024. p.1-8. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2305564121> 3

11. He Gan. Chinese Education Tradition The Imperial Examination System In Feudal China. *IBT Journal of Business Studies (JBS)*. Ilma University, Faculty of Management Science, vol. 4(2). 2008. p.115–133. DOI: <https://doi.org/10.46745/ilma.ibtjbs.2008.42.5>

12. Kozlovskiy S.O. The army and military officials of China in the Tang dynasty era (618–907). *Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference*. Stockholm, Sweden. 2021. p. 176–180.

13. McMullen, D. The Chinese Examination System in Dynastic China: Did it Select the Brightest and Best? *Sunway Academic Journal*. 8. 2022. p. 1–11. [Online]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/148366621.pdf> (Дата звернення 3.10.2025).

14. Siu Man Keung. Official Curriculum in Mathematics in Ancient China: How did Candidates Study for the Examination? How Chinese Learn Mathematics. *World Scientific*. 2011. p. 197-208.

15. 戴均良. 《中國城市發展史》。黑龍江人民出版社（哈爾濱）。1992. 484頁

16. 刘海峰. 唐代的教育与选举制度. 頁97–110 [Online]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/41359652.pdf> (Дата звернення 02.10.2025).

17. 余俊傑. 唐代科舉制度與數學 . 中華科技史學會學刊第. 2018. 23 期

18. 《冊府元龜》卷165續葉5. [Online]. Доступно: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=992427> (Дата звернення 07.10.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-561-0-6>

Михайлов В. С.

ORCID: 0000-0002-3916-9722

доктор економічних наук, кандидат філософських наук, професор,
завідувач кафедри теоретичних дисциплін
Коледж хореографічного мистецтва
«Київська муніципальна академія танцю імені Сергія Лифаря»
м. Київ, Україна

Неділько В. В.

ORCID: 0009-0009-3674-8129

старший викладач кафедри теоретичних дисциплін,
викладач-методист
Коледж хореографічного мистецтва
«Київська муніципальна академія танцю імені Сергія Лифаря»
м. Київ, Україна

СІНГАПУР ЯК ПІВДЕННИЙ ФРОНТИР КИТАЙСЬКО-ДАЛЕКОСХІДНОГО ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО СВІТУ

Ключові слова: Сінгапур, Китайсько-Далекосхідний цивілізаційний світ, китайська діаспора, меритократія, соціальний розвиток.

Ми погоджуємось із думкою українського історика та філософа Ю.В. Павленка про існування так званого Китайсько-Далекосхідного